

Развитие на образованието по социални дейности в контекста на стратегическото планиране за развитие на социалните услуги

Сашо Нунев

Development of education in social work in the context of strategic planning for development of social services: The article reveals the latest trends in policies and practices in the fields of social activities at European and national context. Focuses on an integrated approach to providing social services and their strategic planning in Bulgaria. On this basis and through the research improvement of education in social work towards strengthening the clinical component is being emphasized on.

Key words: social activities, integrated approach to providing social services, strategic planning of social services, improvement of education in social work.

ВЪВЕДЕНИЕ

Университетското образование по социални дейности е ново за България и за деветнадесет години от съществуването си то постепенно се развива и утвърждава като едно от перспективните в социалната и хуманитарната сфера. Неговото усъвършенстване през последните две години се разглежда в контекста на стратегическото планиране за развитие на социалните услуги и на европейските и националните политики и практики за конструиране и реализиране на интегрирани социални услуги (с акцент върху интегриране на социални и здравни услуги).

СЪВРЕМЕННИ ЕВРОПЕЙСКИ И НАЦИОНАЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА СОЦИАЛНИТЕ УСЛУГИ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

В съвременните условия сферата на социалните дейности е обект на засилен обществен интерес в европейски и в национален контекст. Основни фактори, определящи тази нейна позиция са определящото ѝ значение по отношение на процеса на социална кохезия на Европейския съюз и на пълноценно интегриране и устойчиво развитие на страната ни в тази общност.

Предизвикателствата от демографско, социално, икономическо, здравно и пр. естество определят динамичното развитие на сферата на социалните дейности и необходимостта от усъвършенстване на образованието по професионално направление „Социални дейности“ в България като страна-членка на ЕС. Даването на подходящ отговор на тези предизвикателства, въздействащи върху качеството на живот и ефективното използване на човешкия и социалния капитал, ориентира експертите към търсене на възможности за превръщане на социалните дейности в *продуктивен фактор* за повишаване на конкурентоспособността на европейската икономика. Реализирането на тази задача е трудно осъществимо без усъвършенстване на образованието по социални дейности.

В условията на Европейския съюз с актуалността си се отличава *моделът на интегрирани социални услуги*, който представя тенденцията, политиката и практиките на интегриране на социалните с други услуги в зависимост от спецификата и комплексния характер на проблемите и потребностите на потребители от уязвими групи [4]. Стоящата в основата му концепция поставя силен акцент върху интегрирането на социални и здравни услуги, идентифицирането и преодоляването на съществуващи бариери пред интеграцията им, спецификата на проектиране и реализиране на ефективни политики и интегрирани практики, адекватност на подготовката, както и високо качество и ефективност на дейността на персонала като важен ресурс. Това определя необходимостта от включване в подготовката на специалистите по социални дейности на *клиничен компонент*, който ще им позволи да предоставят подходяща по насоченост подкрепа и помощ на

клиенти от рискови групи с цел по-успешно справяне с трудностите и по-добро управление на поведението и живота.

Използването на подход за интегриране на здравни и социални услуги е *актуален проблем* в началото на XXI век в редица страни-членки на Европейския съюз. Пилотната му реализация по линия на проекта PROCARE разкрива необходимостта и тенденцията на *устойчиво интегриране на социални и здравни услуги* при подпомагането на уязвими групи [3]. Те се подкрепят и днес чрез становището на Европейския икономически и социален комитет относно „Последиците от застаряването на населението върху системата на здравеопазването и социалната система” (SOC/367, Брюксел, 20 юли 2010 година).

В процес на утвърждаване е Европейски подход към услугите за деца и семейства, изискващ изграждане и прилагане на единна и последователна политика в тази област и осигуряващ *интеграция на услуги в ключови области*, като се разширява обхвата на интервенция и аспектите на подкрепа и се фокусира върху закрилата и подобряване на благосъстоянието на потребителите. В тази насока в 34 страни в ЕС и извън него са взети политически решения и предприети стъпки за предоставяне на интегрирани услуги за деца [1]. Един от основните ангажменти на политиката за семейството на всички нива в рамките на Европейския съюз е свързан с използването на *интегриран подход* в областта на социалните, здравните, образователните и други свързани с тях услуги, за да се отговори по адекватен начин на предизвикателствата пред съвременното общество [2]. Съществуват достатъчно доказателства, че интегрирането на услуги за благосъстоянието на хората представлява *актуален политически и практически въпрос* в много европейски страни. Интегрираните социални услуги стават все по-необходими при решаване на проблеми, свързани с пол, възраст, увреждане, заболяване, насилие, трафик, образование и др., открояващи се като едни от тежките проблеми на съвременното общество и обект на системата на социални дейности [5].

Съществени аспекти на *утвърждаването на интегрирания подход* към услугите в сферата на социалните дейности според мнозинството от изследователи са: развитието на човешките ресурси чрез инвестиране в образование с подходяща клинична насоченост; професионално усъвършенстване в съответствие с потребностите на целевите групи потребители и системата на социални дейности; действеност на приоритетите в областните стратегии за развитие на социалните услуги.

Интензивният процес на реструктуриране и придобиване на съвременен европейски облик на системата на социални дейности у нас предполага динамични промени в управлението, проектирането, планирането и предоставянето на социални услуги, съобразени с утвърдения подход на интегриране. Постигането на значими резултати в тази насока се свързва с: повишаване на капацитета на персонала чрез включването му в различни форми на базово и надграждащо обучение; инициране на промени и усъвършенстване на обучението в професионално направление „Социални дейности” чрез търсене на възможности за оптимално съчетаване на клиничния с другите компоненти в контекста на специфичната интегративна ориентация на образованието по Социални дейности; увеличаване на ангажирания с предоставянето на социални услуги в общността персонал (включително и на социалните работници), като се постигне такава количествено съотношение, което е в полза на ефективното и качествено обслужване на получаващите подкрепа. В очертаната насока *целенасоченото и устойчивото инвестиране в образователна подготовка и квалификация* на човешките ресурси в системата на социалните дейности, включващи *значим клиничен компонент*, се разглежда като базова предпоставка за нейното развитие.

Основен императив в цялостната политика на изпълнителната власт и стратегически документи в областта на развитието на социалните услуги е

изграждането на ресурсно осигурена, ефективно действаща и с висок кадрови потенциал система от услуги в семейна среда и в общността на територията на цялата страна. Нейното функциониране поставя високи изисквания към образователната и квалификационната подготовка на персонала и осигуряването с достатъчно специалисти по социални дейности.

Приоритетните регионални и национални политики и свързаните с реализацията им социални услуги, планирани във всяка от областните стратегии в Северен централен и Североизточен район, включват характеризиращи се с *интегративна ориентация* социални услуги. Те изискват определен клиничен компонент на образователната подготовка на предоставящите ги социални работници. Количественият анализ на структурата и обхвата на социалните услуги, планирани за разкриване, трансформиране и развитие в областните стратегии за развитие на социалните услуги във всички области разкрива, че в Северен централен район 84% от тях включват определени клинични аспекти и обхващат общо 45% от капацитета. Най-висок този относителен дял е за Област Велико Търново – 91% и с 53% обхват на капацитета), Област Русе – 90% и с 43% обхват на капацитета и Област Силистра – 89% и с 46% обхват на капацитета. В Североизточен район при 81% от социалните услуги присъства определен клиничен компонент и те обхващат 44% от капацитета. Тук се открояват Област Варна – с относителен дял 91% и с обхват на капацитета 46%, Област Шумен – с относителен дял 79% и с обхват на капацитета 43%, Област Добрич – с относителен дял 78% и с обхват на капацитета 45%. Количествена информация от анализа на областните стратегии за развитие на социалните услуги в Северен централен и Североизточен район разкрива трайна тенденция на необходимост от предоставяне на социални услуги с клиничен елемент. Това подчертава потребността от *социални услуги с клинична насоченост* и от социални работници, чието образование и професионално-практическа подготовка им позволяват да работят за качествено и ефективно им предоставяне и управление.

Във връзка с установяване на потребността от специалистите по социални дейности, ангажирани с управлението и предоставянето на социални услуги в условията на въвеждане на нов модел на планиране на социалните услуги на областно и общинско равнище и реализацията му чрез стратегии за времето до 2015 година, е проведено изследване по метода на експертните оценки. В него участват регионални и общински структури по социално подпомагане в области от Северен централен и Североизточен район, доставчици на социални услуги в Област Русе, НПО, експерти, както и заведения от сферата на здравните и психиатричните грижи.

Цел на изследването е изготвянето на експертиза на актуалното състояние на осигуреност на системата на социални услуги със специалисти по социални дейности с образование по специалността „Социални дейности”, характеризиращо се с клинична насоченост на подготовката (медико-социален и психо-социален компонент). В диференциран вид целта се свързва с оценяване на характерни тенденции на ниво община или област по отношение на: целеви групи със специфични потребности и проблеми; промени в политиките и практиките за предоставяне на социални услуги; формирането на инфраструктура и спектър от социални услуги за различните целеви групи на общинско или областно равнище; усъвършенстване на управлението на социалните услуги и на подбора на специализиран персонал; необходимост от промени в съществуващите концепция и модел за образование на социални работници в посока към засилване на клиничния компонент, за да се отговори по-адекватно на актуалните потребности на практиката.

Важен целеви компонент на експертизата е прогнозирането на потребността от обучение на социални работници с клинична насоченост на подготовката във връзка с реализирането на съвременни политики и практики в областта на социалните

услуги и във висшето образование по социални дейности. Експертният анализ и оценка се фокусират върху: спецификата на потребностите и проблемите на целевите групи потребители и необходимите им социални услуги; образователната подготовка и квалификацията на социалните работници, ангажирани с управлението и предоставянето на социални услуги, и ресурсите им да осъществяват адекватна, качествена и ефективна помагаща дейност с потребители от целеви групи с определена специфика и динамика на потребностите.

Анализът на представените експертни оценки откроява следните *тенденции*:

- доминиране на целеви групи, чиито потребности имат *специфичен и комплексен характер* и в преобладаващата си част имат *био-психо-социално естество*. Това е потвърждение на анализа на областните стратегии и на съвременната концепция за образователно-квалификационен профил на социалния работник;

- *значими промени в политиките и практиките* за управление, планиране и предоставяне на социални услуги. Регистрираните изменения в политиките и практиките за управление, планиране и предоставяне на социални услуги са тясно свързани с интегративния подход, принципите за мултидисциплинарност, междусекторно и междусистемно сътрудничество. Те съответстват на концепцията за развитие на обучението в професионално направление „Социални дейности“ и базирането му на принципите за интердисциплинарност, оптимизиране на междупрофесионалните взаимодействия и на професионалната намеса в контекста на секторните практики;

- *неравномерна ресурсна осигуреност* със социални работници на подсистемите на управление и на предоставяне на социални услуги. Открояване на общи тенденции за преобладаващата част от областите в следните аспекти: необходимост от промяна в образователно-квалификационния профил на социалните работници в съответствие с био-психо-социалния и комплексния характер на потребностите и проблемите на идентифицираните целеви групи и набелязаните приоритетни направления в областните стратегии; потребност от предоставяне на качествени и ефективни социални услуги с интегративна и интердисциплинарна ориентация; осигуреност на системата на социални услуги със специалисти по социални дейности с клинична насоченост на подготовката; прогнозиране на позитивен ефект от дейността на специалистите по социални дейности с клинична насоченост на подготовката (медико-социален и психо-социален компонент). Необходимост от осъвременяване на образованието по социални дейности и създаване на обновено по съдържание базово и продължаващо образование за професията на социалния работник;

- *необходимост от оптимизиране* на взаимодействията, както в професионалната общност на социалните работници с медико-социален и психо-социален акцент в образователно-квалификационния профил, така и между тях и други помагащи специалисти от сферите на социалното подпомагане, общественото здраве и здравните грижи в контекста на стратегическото планиране и на нарастването на актуалността на интегративния подход и на принципа за мултидисциплинарност при предоставянето на социални услуги.

Обобщеният анализ на осигуреността на системата на социални услуги със специалисти по социални дейности (в частност и такива с клинична насоченост в подготовката) в области от Северен централен и Североизточен район разкрива, че в момента от общо 921 социални работници в 4 области (Русе, Силистра, Разград, Търговище) 763 (82,84%) са без образование по социални дейности и едва 158 (17,16%) са с такава подготовка. На фона на стратегически определените приоритети, мерки и действия в общинските и областните стратегии за развитие на социалните услуги тази осигуреност с подходящ персонал е изключително ниска и може да провокира въпроси за възможностите за осъществяването качествена и

ефективна професионална дейност. В тази насока в две области (Русе и Силистра) се планира значителен ръст на потребността от социални работници с образование и квалификация по социални дейности (включително и такива с клиничен компонент в подготовката) в рамките на 107,45% и 128,98%. В другите области делът на нарастване е по-нисък, но откроява подобна тенденция. Във връзка с това педагогическата целесъобразност се фокусира върху компенсиране на различията в образователно-квалификационния на реализираните и на подготвящите се във висши училища социални работници в съответствие с предизвикателствата пред съвременната професионалната дейност. Отговорът на визирания образователен въпрос трябва да се разглежда в контекста на доминиращите от една страна потребности и проблеми от био-психо-социално естество на целевите групи потребители на социални услуги и от друга – на необходимостта от интердисциплинарни практики и увеличаване на компетенциите на социалните работници в медико-социалната и психо-социалната сфера в посока към повишаване на качеството и ефективизиране на професионалната дейност в най-добрия интерес и благосъстоянието на клиентите. Откривайки професионално направление „Социални дейности” с клиничен компонент в подготовката, факултет „Обществено здраве” и Русенски университет предприемат важна стъпка, както за решаване на актуалния педагогически и професионален проблем, така и за реализиране на своята образователна стратегия. Чрез съответстващо на европейски и международен опит обучение по професионални направления, подготвящи помагачи специалисти по кинезитерапия, ерготерапия, здравни грижи и социални дейности в рамките на едно университетско звено, те развиват национални образователни практики и създават основа за реализиране на ефективни и качествени интегрирани социални услуги, базиращи се на принципа за мултидисциплинарност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съвременната ситуация изисква образованието по социални дейности у нас да се усъвършенства в контекста на модела за интегрирани социални услуги и стратегическото планиране. Потребностите на системата за социални услуги определят извеждането на иновативни образователните практики и включването на клиничен компонент в обучението по социални дейности. Това ще допринесе за удовлетворяване на актуални образователни, професионални и обществени потребности, както и за реализиране на целите на социалната и образователната политика на регионално и национално равнище.

ЛИТЕРАТУРА

[1] An international perspective on integrated children's services. A report commissioned by CfBT Education Trust, 2010.

[2] European Community Programme for Employment and Social Solidarity - PROGRESS (2007-2013).

[3] Leichsenring, Kai. Developing integrated health and social care services for older persons in Europe. – International Journal of Integrated Care – Vol. 4, 3 September 2004.

[4] Munday, Brian. Integrated social services in Europe. Strasbourg: Council of Europe, 2007.

[5] Policy guidelines for the design and implementation of integrated models of social services. European Committee for Social Cohesion (CDCS). Strasbourg, 7 November 2006.

За контакти:

Доц. д-р Сашо Нунев, Катедра “Кинезитерапия”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-821 993, e-mail: snunev@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.